

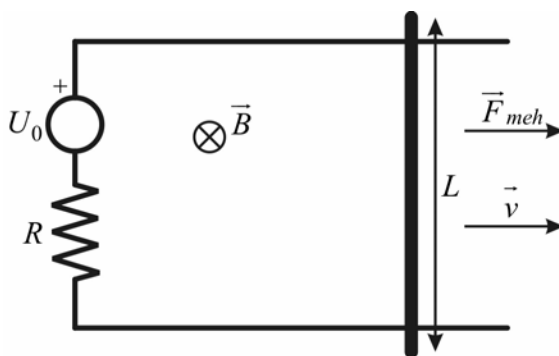
ELEKTRIČNE MAŠINE

Računske vežbe

PRVI DEO

1. zadatak

Na slici su prikazane dve nepokretne šine po kojima može klizati pokretni provodnik dužine L .

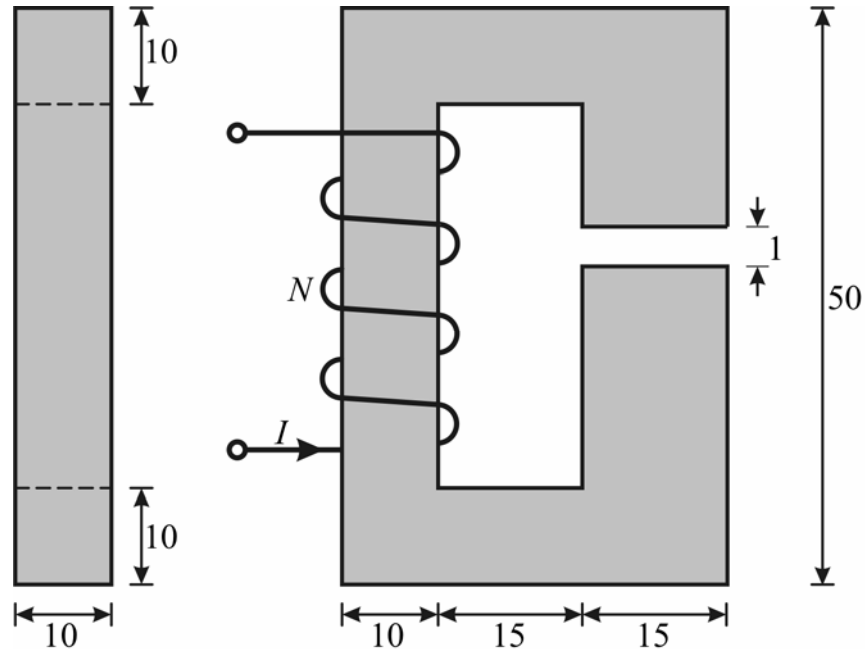

Sistem se nalazi u stranom homogenom polju magnetske indukcije B , čije su linije normalne na ravan šina. Na jednom kraju, šine su priključene na izvor stalnog napona U_0 . Unutrašnja otpornost izvora je R . Otpornosti šina i provodnika su zanemarive, dok se provodnik može kretati bez trenja. Na provodnik deluje spoljašnja sila F_{meh} u pravcu i smeru koji je prikazan na slici. Ako se provodnik kreće konstantnom brzinom v , odrediti:

- Elektromotornu silu naponskog izvora U_0 .
- Snagu izvora P_i i snagu električnih gubitaka u kolu, $P_{\gamma e}$, kao i snagu elektromehaničkog pretvaranja, P_{em} .

2. zadatak

Jezgro magnetskog kola prikazano je na slici. Jezgro je načinjeno od linearnog feromagnetskog materijala, konstantne relativne permeabilnosti $\mu_r = 1000$. Dimenzije jezgra i procepa su označene na slici, a date su u milimetrima. Na jezgru je namotano $N=300$ navojaka, u kojima postoji struja $I=1$ A.

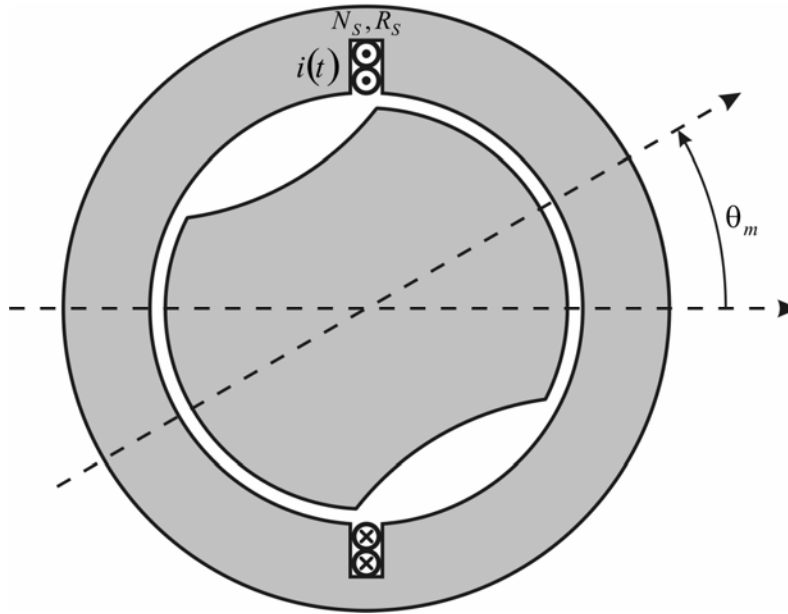

Smatrajući da je magnetsko polje u magnetskom kolu homogeno:

- Izračunati ukupnu magnetsku otpornost ovog kola, R_{μ} .
- Za vazdušni procep, uži i širi deo magnetskog jezgra odrediti vrednost magnetske indukcije (B_0 , B_1 , B_2), kao i jačinu magnetskog polja (H_0 , H_1 i H_2).
- Izračunati fluks po poprečnom preseku jezgra, Φ i fluks namotaja, Ψ .
- Izračunati ukupnu magnetsku energiju akumulisanu u vazdušnom procepu, $W_{m,0}$ i feromagnetskom materijalu, $W_{m,Fe}$.

3. zadatak

Na slici je prikazan poprečni presek elektromehaničkog pretvarača cilindričnog oblika koji poseduje samo jedan namotaj na nepokretnom delu (statoru). Ovaj namotaj ima N_S navojaka i njegova otpornost je R_S . Rotor ovog pretvarača je načinjen tako da njegova magnetska otpornost zavisi od pravca koje ima posmatrano magnetsko polje.

Kao posledica toga, induktivnost statorskog namotaja se prostoperiodično menja između maksimalne vrednosti $L_{\max}$ i minimalne vrednosti $L_{\min}$:

$$L_S(\theta_m) = \frac{L_{\max} + L_{\min}}{2} + \frac{L_{\max} - L_{\min}}{2} \cdot \cos(2 \cdot \theta_m).$$

Statorski namotaj se napaja iz kontrolisanog izvora strujom $i(t) = I_m \cdot \cos(\omega_i \cdot t)$, pri čemu je $\omega_i > 0$. Rotor se obrće konstantnom brzinom $\Omega_m = d\theta_m / dt$, u smeru suprotnom od smera kazaljke na satu ($\Omega_m > 0$), tako da se ugao $\theta_m(t)$ prikazan na slici menja po zakonu $\theta_m(t) = \Omega_m \cdot t - \delta$, pri čemu je δ položaj rotora u trenutku $t = 0$. Podrazumevajući stacionarni radni režim:

- Izvesti izraz za trenutnu vrednost momenta, $m(t)$ i na osnovu toga odrediti uslov postojanja nenulte srednje vrednosti elektromagnetskog momenta.

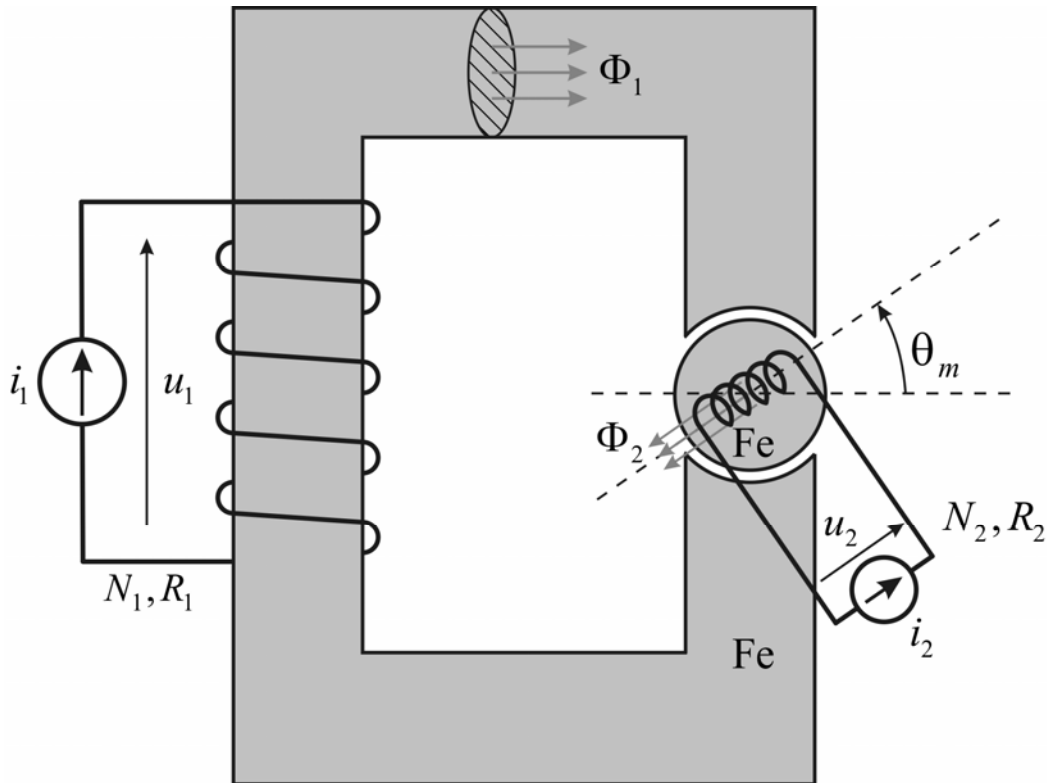
Ako se pretpostavi da su u analiziranom radnom režimu uspostavljeni uslovi postojanja nenulte srednje vrednosti elektromagnetskog momenta, odrediti:

- a) Srednju vrednost elektromagnetskog momenta, M_{sr} .
- b) Vremensku zavisnost napona na krajevima statorskog namotaja, $u(t)$.

- c) Srednju snagu elektromehaničkog pretvaranja, P_{em} i srednju snagu kontrolisanog izvora, $P_{i,sr}$.

4. zadatak

Na slici je prikazan dvostrano napajani elektromehanički pretvarač.

Pokretni deo pretvarača (rotor) se obrće ugaonom brzinom $\Omega_m = 50 \cdot \pi$ rad/s, u smeru suprotnom od smera kazaljke na satu. Namotaj na nepokretnom delu (statoru) se napaja iz kontrolisanog izvora prostoperiodičnom strujom: $i_1(t) = 4 \cdot \cos(50 \cdot \pi \cdot t)$ [A], dok u namotaju rotora postoji konstantna struja $i_2(t) = 10$ A. Sopstvene induktivnosti statorskog i rotorskog namotaja su konstantne i iznose, redom: $L_1 = 0.1$ H i $L_2 = 0.04$ H. Međusobna induktivnost između dva namotaja zavisi od položaja rotora na sledeći način: $L_{12}(\theta_m) = 0.05 \cdot \sin(\theta_m(t))$, gde je θ_m ugao koji je prikazan na slici. Poznato je da u trenutku $t=0$, u kom započinje posmatranje ovog sistema, ugao θ_m ima vrednost $\theta_m(0) = \pi/3$.

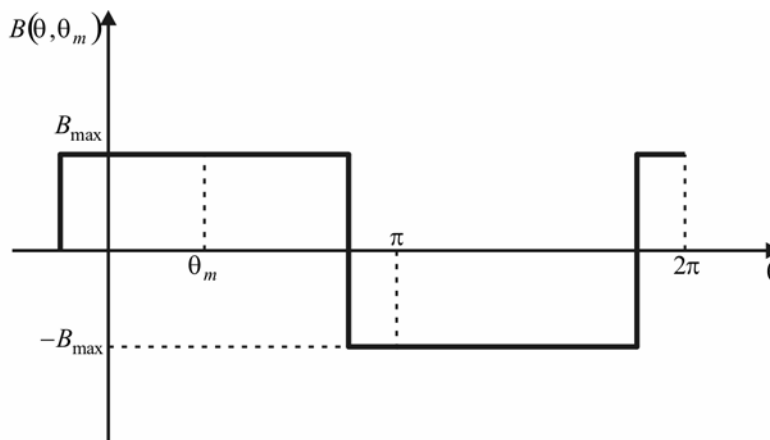
Otpornosti statorskog i rotorskog namotaja iznose, redom: $R_1 = 1 \Omega$ i $R_2 = 2 \Omega$.

- Odrediti trenutnu vrednost elektromagnetskog momenta, $m(t)$, koji deluje na pokretni deo pretvarača.
- Odrediti srednju vrednost momenta, M_{sr} , kao i srednju vrednost snage elektromehaničkog pretvaranja, P_{em} .

- c) Odrediti trenutnu vrednost napona na krajevima statorskog namotaja, $u_1(t)$.
- d) Odrediti srednju vrednost snage koja se preko statorskih priključaka predaje pretvaraču, $P_{i,sr}$.

5. zadatak

Cilindrična mašina, dužine L , se sastoji od pokretnog dela (rotora) i nepokretnog dela (statora). Rotor je napravljen od permanentnog magneta (slika 2, slika 3) čiji je prečnik, D , mnogo veći od širine vazdušnog zazora, δ . Kao posledica dejstva permanentnog magneta na rotoru, u zazoru se ima magnetska indukcija čija je raspodela po obimu zazora prikazana na slici 1.

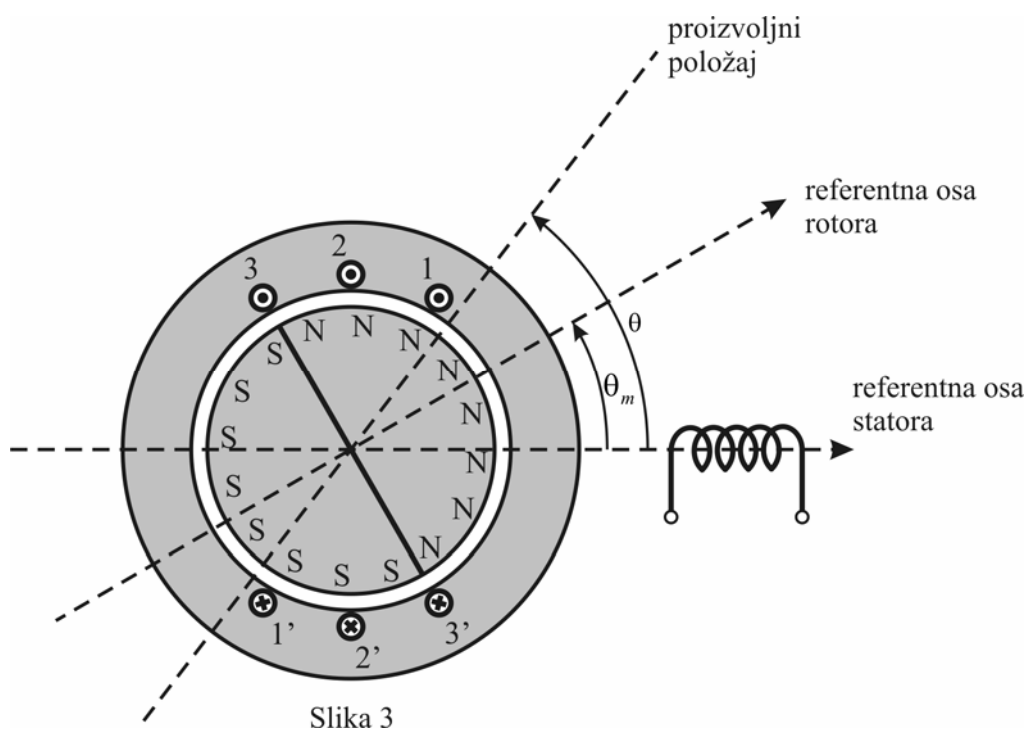
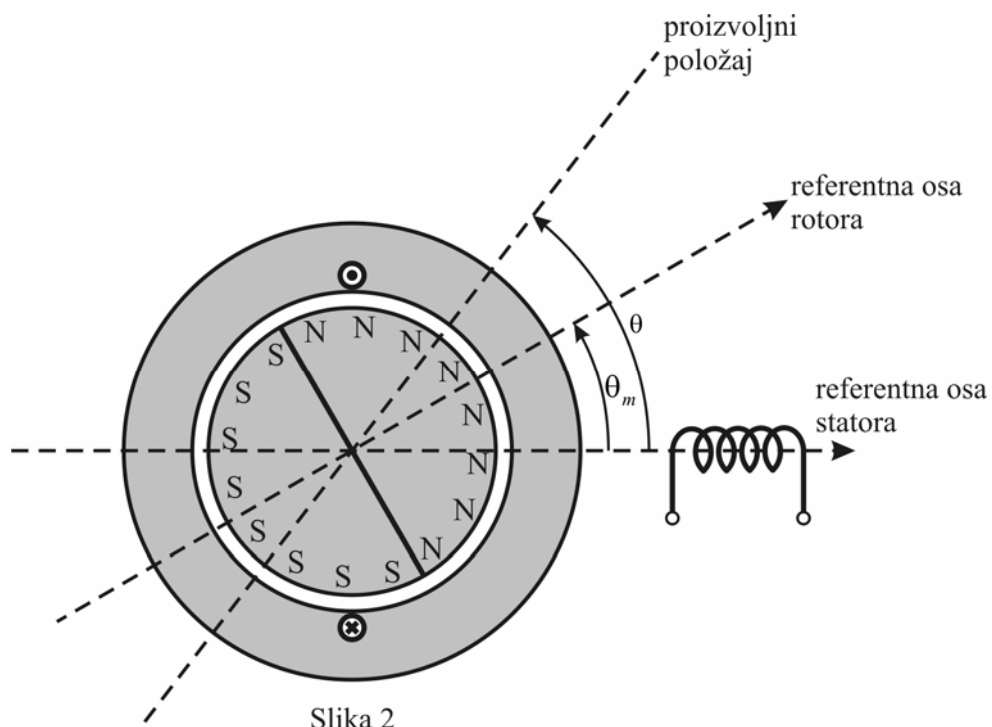

Slika 1

Rotor se obrće konstantnom brzinom Ω_m u smeru suprotnom od smera kazaljke na satu. Na statoru se nalazi namotaj koji se sastoji od:

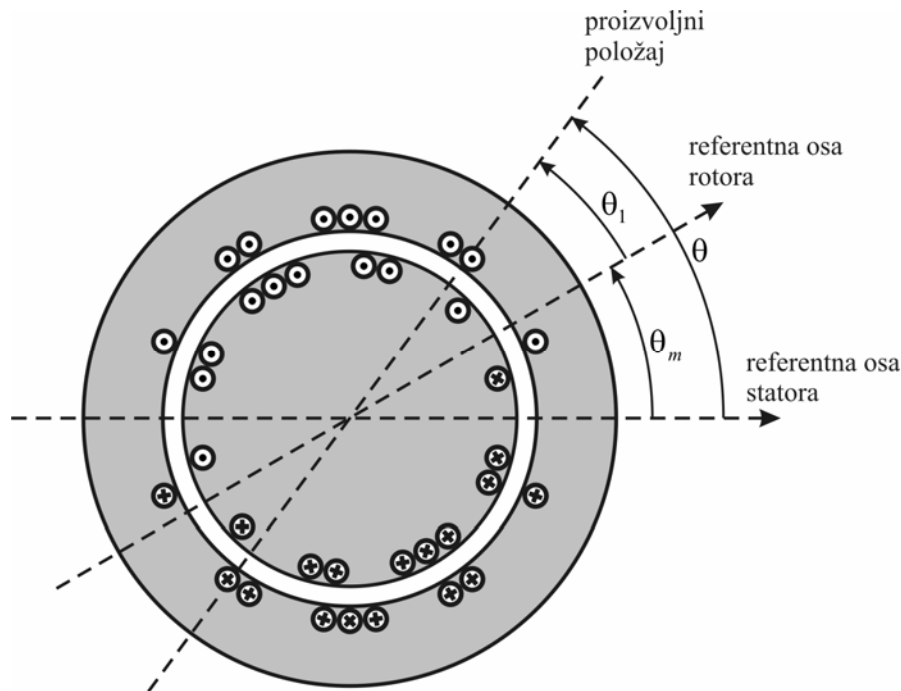
- a) Jednog navojka (slika 2).
- b) Tri redno vezana navojka, međusobno pomerena za 30° (slika 3).

Priključci statorskog namotaja su otvoreni (ima se nulta vrednost statorske struje). Pretpostavljajući da je položaj rotora u početnom trenutku $\theta_m(t=0)=0$, odrediti i nacrtati vremensku promenu elektromotorne sile indukovane u statorskom namotaju, $e(t)$, na vremenskom intervalu koji odgovara jednom obrtaju rotora.

6. zadatak

Cilindrična mašina dužine L , sa rotorom čiji je prečnik D znatno veći od vazdušnog zazora δ između statora i rotora, poseduje jedan namotaj na rotoru u kome postoji konstantna struja I_r . Provodnici ovog namotaja su distribuirani po obimu mašine tako da se podužna gustina provodnika (t.j. broj provodnika po jedinici dužine duž obima cilindrične površine koja deli rotor i vazdušni zazor) može modelovati kao $N'_r(\theta_1) = N'_{r,\max} \cdot \sin(\theta_1)$, gde je θ_1 ugaono rastojanje posmatrane tačke od ose rotorskog namotaja. Pored rotorskog, mašina poseduje i statorski namotaj čiji su priključci otvoreni. Permeabilnost feromagnetskog materijala od kojeg je načinjeno magnetsko kolo statora i rotora se može smatrati beskonačno velikom. Pretpostaviti da u zazoru postoji samo radialna komponenta polja te da se tangencijalna komponenta u svemu može zanemariti.

- a) Odrediti izraz za prostornu raspodelu magnetske indukcije u zazoru, $B(\theta, \theta_m)$, u funkciji ugaonog pomeraja θ_m koji se ima između osa rotorskog i statorskog namotaja. Zatim odrediti magnetsku energiju, W_m , akumulisanu u zazoru i na osnovu toga **proceniti** maksimalni moment, $M_{\max}$, koji ovakva mašina može da razvije.
- b) Ako se statorski namotaj sastoji od provodnika koji su sinusoidalno distribuirani po obimu statora tako da se njihova podužna gustina može modelovati kao $N'_s(\theta) = N'_{s,\max} \cdot \sin(\theta)$, gde je θ ugaono rastojanje posmatrane tačke od ose statorskog namotaja, odrediti indukovanu kontraelektromotornu silu u ovom namotaju, $e(\theta_m, \Omega_m)$, u funkciji brzine obrtanja i položaja rotora.

7. zadatak

Za generator jednosmerne struje sa nezavisnom pobudom dati su sledeći podaci:

- nominalni napon na priključnim krajevima armaturnog namotaja generator $U_{\text{nom}} = 220 \text{ V}$,
- nominalna struja generatora $I_{\text{nom}} = 50 \text{ A}$,
- otpornost armaturnog namotaja $R_a = 0.4 \Omega$,
- otpornost pobudnog namotaja $R_p = 12 \Omega$,
- nominalni napon pobudnog namotaja $U_{p,\text{nom}} = 24 \text{ V}$.

Brzina obrtanja se smatra konstantnom i jednakom nominalnoj. Uticaj reakcije indukta (magnetopobudne sile i fluksa rotora) na pobudni fluks se zanemaruje, kao i svi gubici osim snage gubitaka u namotajima. Smatra se da je pri datom režimu rada magnetsko kolo generatora nezasićeno (linearno).

Odrediti:

- a) Napon generatora pri struji opterećenja $I_G = 20 \text{ A}$.
- b) Dodatnu otpornost ΔR_p koju treba uključiti u kolo pobude generatora, da bi se pri struji $I_G = 20 \text{ A}$ imao nominalni napon na potrošaču.

8. zadatak

Motor jednosmerne struje sa nezavisnom pobudom ima sledeće nominalne podatke:

- nominalnu mehaničku snagu $P_{\text{nom}} = 22 \text{ kW}$,
- nominalni napon $U_{\text{nom}} = 220 \text{ V}$,
- nominalnu brzinu $n_{\text{nom}} = 1500 \text{ o/min}$,
- nominalnu struju $I_{\text{nom}} = 105 \text{ A}$,
- otpornost namotaja indukta $R_a = 0.1 \Omega$.

Smatrati da je fluks u mašini jednak nominalnom, kao i da su od značaja isključivo gubici u armaturnom namotaju, dok se preostala snaga gubitaka može zanemariti.

- a) Odrediti i nacrtati mehaničku karakteristiku motora $n_m(M_{em})$.
- b) Za koliko je potrebno smanjiti napon na priključnim krajevima motora, ΔU_a , da bi pri brzini $n_1 = 900 \text{ o/min}$, moment bio jednak nominalnom momentu.

9. zadatak

Motor jednosmerne struje sa nezavisnom pobudom ima sledeće nominalne podatke: $U_{\text{nom}}=110\text{ V}$, $I_{\text{nom}}=10\text{ A}$, $\Omega_{\text{nom}}=250\text{ rad/s}$, $U_{P,\text{nom}}=25\text{ V}$. Takođe je poznata otpornost armaturnog namotaja, $R_a=1\ \Omega$, otpornost statorskog (pobudnog) namotaja, $R_p=50\ \Omega$, broj navojaka statorskog namotaja (1 navojak = 2 provodnika) $N_p=10$ i broj provodnika na rotoru $N_R=20$. Motor je dvopolni ($p=1$, statorsko magnetsko kolo ima jedan severni i jedan južni glavni pol). Rotorski namotaj je tako formiran da obrazuje jedan par paralelnih grana ($a=1$, ukupno dve paralelne grane između četkica A i B). Smatrajući da je u nominalnom radnom režimu magnetsko kolo mašine linearno, kao i da se svi gubici osim snage gubitaka u namotaju mogu zanemariti:

- a) Odrediti vrednost nominalnog momenta, M_{nom} .
- b) Odrediti vrednost induktivnosti pobudnog namotaja, L_p .

10. zadatak

Motor jednosmerne struje sa nezavisnom pobudom ima nominalne podatke: $U_{\text{nom}}=220\text{ V}$, $I_{\text{nom}}=20\text{ A}$, $\Omega_{\text{nom}}=150\text{ rad/s}$. Otpornost namotaja indukta je $R_a=2\ \Omega$. Ovaj motor je nominalno napajan, nominalno pobuđen i pokreće opterećenje koje je konstantno (ne zavisi od brzine) i iznosi $M_m=6\text{ Nm}$. Zanemarujući pad napona na četkicama, gubitke u gvožđu mašine, gubitke usled trenja i ventilacije i reakciju indukta:

- a) Odrediti i nacrtati prirodnu mehaničku karakteristiku motora $M_{em}(\Omega_m)$. Izračunati i na njoj naznačiti vrednosti brzine praznog hoda Ω_0 i polaznog momenta M_P . Za radni režim opisan u uvodu zadatka izračunati brzinu obrtanja rotora Ω_1 koja se ima pri zadatom opterećenju.
- b) Ukoliko se napon napajanja promeni na vrednost $U_a=0\text{ V}$ (slučaj koji odgovara kratkom spajanju priključaka A i B rotora), odrediti brzinu Ω_2 koju će imati motor u novom stacionarnom stanju. U M - Ω ravni prikazati rezultujuću mehaničku karakteristiku motora i na njoj označiti dobijenu radnu tačku. Za novo stacionarno stanje odrediti snagu elektromehaničkog pretvaranja P_{em} .